

Lisa 1. IUCN juhendi suuniste rakendatavuse hinnang

IUCN juhendi suunis	Rakendatavus Eesti kehtivate õigusnormide raamistikus
1. Tunnustada looduslikke pühapaiku, mis juba asuvad kaitsealadel	
<p>1.1. Loodus- ja kultuuriväärtused: Tunnustada looduslike pühapaikade suurt tähtsust loodus- ja kultuuriväärtuste säilitamisel praegustele ja järeltulevatele põlvkondadele.</p>	<p>Õigusnormides mingi väärtuse selgesõnalist tunnustamist Eesti õigus ei tunne, pigem saab seda teha poliitilises deklaratsioonis. Looduslike pühapaikade väärtuseid on Eesti arengukavades põhimõtteliselt tunnustatud (nt looduslike pühapaikade arengukava, Eesti maaelu arengukava 2007-2013).</p>
<p>1.2. Ökosüsteemi teenused ja inimese heaolu: Tunnustada looduslike pühapaikade suurt tähtsust paljude inimeste vaimsele heaolule ning kultuurilise ja vaimse innustuse kuulumist looduse pakutavate ökosüsteemi teenuste hulka.</p>	<p>Kultuurilise ja vaimse innustuse kuulumist looduse pakutavate ökosüsteemi teenuste hulka ei ole õigusnormides otseselt määratletud¹. See, mil määral arvestatakse mingi loodusvara kasutamise üle otsustamisel ökosüsteemi teenustega, on kaalutusotsuse küsimus.</p>
<p>1.3. Tunnustamine: Algatada poliitikasuundi, mis tunnustavad ametlikult looduslike pühapaikade olemasolu riiklikel või erakaitsealadel, kinnitavad traditsiooniliste eestkostjate juurdepääsuõigust ning täidavad sobivat osa (ideaaljuhul kõige olulisemat osa) praegu ametlikel kaitsealadel asuvate looduslike pühapaikade kaitse korraldamisel.</p>	<p>Poliitikaid ja arengukavasid on kehtiva seaduse alusel võimalik algatada või integreerida looduslike pühapaikade teema mõne käimasoleva muu valdkonna arengukava koostamisse.</p> <p>Temaatilisel tuleks seda viimasel juhul teha läbi looduskaitse arengukava. Hetkel on koostamisel looduskaitse arengukava aastani 2020, mille eelnõus käsitletakse looduslikke pühapaiku maastikulise mitmekesisust suurendava elemendina.²</p> <p>Samas ei saa poliitikasuunad paika panna konkreetseid kaitsekorralduslikke põhimõtteid, vaid neid kasutatakse</p>

¹ Loodusvara poolt pakutavaid ökoloogilisi funktsioone on mainitud vaid keskkonnavastutuse seaduse (KeVS) §-s 17 ning loodusvara poolt pakutav hüve mingil määral defineeritud KeVS § 2 lõikes 2, mis aga ei puuduta käesoleva analüüsi teemat.

² Looduskaitse arengukava aastani 2020 (eelnõu). Kättesaadav : http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1153447/LAK_eelno.pdf (3.11.11)

	<p>strateegiliste suundade ja valikute määratlemiseks.</p> <p>Isikute juurdepääsuõiguse kohta vt Töö p 2.2.3.2 ning juurdepääsuõigust põhjalikumalt käsitleva meetme 5.1 juures antud hinnangut.</p>
<p>1.4. Konsulterimine: Kaasata kõigisse aruteludesse asjaomased traditsioonilised eestkostjad, tavade järgijad ja juhid ning saavutada nende heakskiit kaitsealadel või nende lähikonnas asuvate looduslike pühapaikade tunnustamiseks ja kaitse korraldamiseks.</p>	<p>IUCN juhendis läbivalt kasutatava „eestkostja“ mõiste puhul on juhendi kohaselt tegemist ühismõistega inimeste kohta, kes on looduslike pühapaikade eest pikka aega hoolt kandnud ning tegutsenud pühapaikade vaimsete, kultuuriliste, bioloogiliste ja muude väärtuste hoidjate ja kaitsjatena ning kes tavaliselt end pühapaikadega tugevalt seostavad. Sageli tegutsevad sellised kaitsjad ühiselt ning neil on pühapaiga eest hoolitsemiseks oma ühiskondlik korraldus.³</p> <p>Eesti kehtiv õigus sellise funktsiooniga isikuid ei käsitle, seega laienevad neile looduslikes pühapaikades samasugused õigused nagu teistele isikutele.</p> <p>Isikute kaasamine kaitsealadel toimuvatesse aruteludesse on kehtiva regulatsiooni kohaselt otseselt nõutav vaid loodusobjektide kaitse alla võtmisel või kaitse-eeskirja muutmisel (LKS §-s 9 on sätestatud nõuded avalikkuse kaasamiseks kaitse alla võtmise menetlusse).</p> <p>Isikuid võib puudutada ka kaitsekorralduskava koostamine (LKS § 25), millesse avalikkuse kaasamist õigusaktides ette ei ole nähtud.</p> <p>Samuti võib isikuid selles kontekstis puudutada kaitstaval loodusobjektil tegevuste lubamine, mille puhul kaasamine võib, aga ei pruugi olla ette nähtud vastava tegevusloa menetluse</p>

³ IUCN juhendi lk 7

	<p>raames (nt KMH läbiviimise korral on võimalik osaleda KMH menetluses, ent näiteks metsateatiste ja ehituslubade andmine ilma KMH-ta ei toimu avatud menetluses).</p> <p>Kohustust eestkostjatelt ja tavade järgijatelt heakskiidu saamiseks ei ole sätestatud, ehkki ei ole takistatud vastavat menetlust läbi viiva ametniku poolt kõiki huvipooli võimalikult suurel määral rahuldava lahenduse poole püüdlemine. Kaalutusotsuse langetamisel tuleb HMS § 4 lõikest 2 tulenevalt kaaluda kõiki asjassepuutuvaid huve ja olulisi asjaolusid.</p>
<p>1.5. Tervikmudelid: Tunnustada looduslike pühapaikade ühiskondlike, kultuuriliste, looduslike ja majanduslike väärtuste põimumist terviklikeks kaitsekorraldusmudeliteks, mis on osa inimkonna ainelisest ja vaimsest pärandist.</p>	<p>Suunise näol on tegemist üsna üldsõnalise deklaratsiooniga, mille puhul ei ole selgelt aru saada, millised peaksid olema konkreetsed meetmed selle rakendamiseks. Ka juhendis esitatud selgitused (juhendi lk 33) on üsna üldsõnalised. Seetõttu ei ole selle rakendamise võimalikkust võimalik üheselt hinnata.</p>
<p>2. Arvestada planeeringutes ja kaitsekorralduskavades kaitsealadel asuvate looduslike pühapaikadega</p>	
<p>2.1. Kaitsealade planeerimine: Algatada planeerimismenetlused kaitsekorralduskavade muutmiseks, nii et need hõlmaksid kaitsealade piires asuvate looduslike pühapaikade kaitset.</p>	<p>IUCN juhendis nimetatud kaitsekorralduskava all võib Eesti kontekstis mõista nii kaitse-eeskirju kui kaitsekorralduskavasid. LKS regulatsioonis on neil erinev tähendus – kaitse-eeskirjaga määratletakse, millised tegevused on alal põhimõtteliselt lubatud, keelatud või vajalikud; kaitsekorralduskava määrab selle, milliste vajalike tegevustega (nt niitmine, loomade karjatamine) ala kaitse-eesmärke saavutada ning millises ulatuses need finantseerimist vajavad. Seega tuleb IUCN juhendis viidatud kaitsekorralduskava all Eesti kontekstis mõista kaitse-eeskirju, kui räägitakse piirangute kehtestamisest, ning kaitsekorralduskavasid, kui räägitakse vajalike tegevuste</p>

	<p>planeerimisest (näiteks külastuskoormuse piiramiseks kaitsealale laudteede ja matkaradade rajamine jmt).⁴</p> <p>Pühapaikade kaitseks kaitse-eeskirjas piirangute sätestamine on kehtiva regulatsiooni kohaselt võimalik vaid juhul, kui objekt on kaitse alla võetud ajaloolis-kultuuriliste väärtuste tõttu (nt üksikobjektid) või kui kaitseala üheks kaitse-eesmärgiks on kultuuripärandi kaitse. Vt lähemalt analüüsi p 2.2.1.</p>
<p>2.2. Looduslike pühapaikade kirjeldamine: <i>Kui pühapaikade saladuses hoidmine ei ole eesmärk, teha huvirühmi kaasava kaitsekorra kavandamise osana kindlaks kaitsealadel ja nende lähikonnas asuvate pühapaikade asukoht, laad, kasutamine ja haldamise korraldus, tehes tihedalt koostööd traditsiooniliste eestkostjatega ning austades nende õigusi.</i></p>	<p>Kehtiv õigus pühapaikade kindlakstegemist jmt kaitse-eeskirja ega kaitsekorralduskava koostamisel otseselt ette ei näe, ent ka ei välista (nende dokumentide koostamine on seaduse tasandil reguleeritud väga üldiselt).</p> <p>Kehtiv kaitsekorralduskava koostamise kord⁵ näeb kaitsekorralduskavas ette vaid konkreetsete loodusväärtuste kirjeldamise – viidatud korra § 3 lg 1 p 2 kohaselt tuleb kaitsekorralduskavas kirjeldada loodusväärtuseid (hinnang iga kaitse-eesmärgiks oleva liigi ja elupaigatüübi seisundile). Regulatsioon ei välista pühapaiku puudutavate aspektide väljaselgitamist avatud menetluses, ent kaitsekorralduskavade koostamiseks ei ole seaduses hetkel avatud menetlust ette nähtud (ehkki praktikas avalikkust üldjuhul kaasatakse).</p> <p>Seega on soovitus täitmine kehtivate õigusnormide kohaselt võimalik, ehkki ei pruugi olla tagatud.</p>
<p>2.3. Saladuse hoidmine: <i>Tagada, et eestkostjatele ei avaldataks survet looduslike pühapaikade asukoha või muu</i></p>	<p>Kaitstavaid loodusobjekte puudutav teave peab olema keskkonnaregistri seaduse (KeRS) kohaselt kantud kaitstavate</p>

⁴ Praktikas sisaldavad kaitsekorralduskavad mõnikord lisapiiranguid kaitstava loodusobjekti kaitseks, ent selline praktika ei ole kehtiva õigusega kooskõlas, kuna LKS § 25 võimaldab kaitsekorralduskavas määrata vaid vajalikud tööd ja nende elluviimise tingimused (täpsemalt on tingimused lahti kirjutatud LKS §-s 25)

⁵ Keskkonnaministri 20.10.09 määrus nr 60 „Kaitsekorralduskava koostamise ja kinnitamise kord ning kaitsekorralduskava kinnitaja määramine“, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13228916>

<p><i>nendega seotud teabe avaldamiseks, ning luua kord kaitsealade juhtidele teatavaks tehtud salajase teabe kaitsmiseks alati, kui seda palutakse.</i></p>	<p>loodusobjektide nimistusse, millesse tuleb KeRS kohaselt kanda ka asukoht. KeRS § 42 lg 1 kohaselt on keskkonnaregistri andmed avalikud, v. a sama paragrahvi lõikes 2 sätestatud juhtudel (viimased ei sisalda aga ühtki otsest alust pühapaiga asukoha salastamiseks).</p> <p>Juhul, kui pühapaikadega seondult soovitakse sätestada mingeid piiranguid, on pühapaiku puudutava teabe avalikustamine paratamatult vajalik (nt mingis vööndis tegutsemise keeld peab õigusnormina olema avalikustatud, vastasel korral puudub alus selle täitmise kohustamiseks).</p>
<p>2.4. Tähistada või varjata: Parema kaitse tagamiseks tuleks looduslik pühapaik vastavalt vajadusele kas selgelt tähistada või vastupidi, salajas hoidmise vajaduse korral määrata pühapaiga ümber suurem range kaitsega vöönd, jättes pühapaiga täpse asukoha saladusse.</p>	<p>Kaitsealal asuva pühapaiga tähistamiseks või mittetähistamiseks puudub kehtivas regulatsioonis alus.</p> <p>LKS § 23 reguleerib küll kaitstava loodusobjekti tähistamist, mis on vajalik looduses liikujale objektile kehtivatest piirangutest teadaandmiseks. Seega on tähistus kaitstava loodusobjekti kaitse seisukohalt vajalik ning kehtiv regulatsioon sellest erandeid ei tee. Kui pühapaik kujutab endast tervikuna üht kaitstavat loodusobjekti, siis ei ole selle tähistamata jätmine võimalik.</p>
<p>2.5. Tsoneerimine: Ümbritseva looduslikud pühapaigad tugi-, puhver- ja üleminekuvöönditega, eriti sellised pühapaigad, mis on alati kahjulikule välismõjule.</p>	<p>Tugi-, puhver- ja üleminekuvööndite mõistet kui sellist kehtivas õiguses ei ole sätestatud. LKS näeb ette erinevad kaitseriimid piiranguvööndis ja sihtkaitsevööndis, kusjuures eri piiranguvööndites ja sihtkaitsevööndites on kaitse-eeskirjaga võimalik sätestada erinev režiim.</p> <p>IUCN juhendis viidatud puhver- ja üleminekuvööndist on võimalik rääkida eelkõige piiranguvööndi kontekstis, kuna</p>

	<p>juhendi kohaselt võiks puhervöönd näiteks aidata kogukonnaliikmetel elatist teenida⁶ ja seega peaks seal majandustegevus olema mingis ulatuses lubatud. Kui vastavaks tegevuseks oleks marjade, seente jm kõrvalsaaduste varumine vmt, oleks võimalik seda kaitse-eeskirjaga lubada ka sihtkaitsevööndis (LKS § 30 lg 4 p 3; p 4 ja 5 kohaselt võib lubada ka kalapüüki ja jahipidamist), ent sel juhul ei ole selles sihtkaitsevööndis võimalik eristada vööndit, milles majandustegevus oleks keelatud.</p> <p>Seega on erinevate vööndite ja piirangute kehtestamine kaitsealadel võimalik, ent nende kasutamine sõltub juba konkreetse pühapaiga vajadustest ja määratakse kindlaks kaalutusotsusega, mille langetamisel tuleb arvestada ka muude kaitstaval loodusobjektidel kaitstavate väärtustega.</p>
<p>2.6.Ühendamine ja taastamine: Ühendada looduslikud pühapaigad roheliste koridoride abil üksteisega ja teiste sobivate ökoloogilistelt tingimustelt sarnaste aladega ning rikutud maastike puhul kaaluda laiema ala elustamise esimese sammuna looduslike pühapaikade taastamist.</p>	<p>Rohekoridoride loomine on õiguslikul tasandil reguleeritud vaid planeerimisseadusega (PlanS) ning see ei kuulu LKS reguleerimisalasse.</p> <p>PlanS kohaselt määratakse roheline võrgustiku alused üleriigilises planeeringus (PlanS § 6 lg 2 p 5), roheline võrgustiku toimimist tagavad meetmed kavandatakse maakonnaplaneeringus (PlanS § 7 lg 3 p 7) ning vastavad tingimused seatakse üldplaneeringus (PlanS § 8 lg 3 p 7). Et roheline võrgustiku loomise alused ei ole õigusnormides paika pandud, sõltub rohevõrgustiku alade määratlemine ja meetodika sisustamine suuresti praktikast. Seega ei ole rohekoridoride loomine iseenesest õigusnormidega välistatud ega takistatud, ent ka mitte tagatud.</p>
<p>2.7.Ökosüsteemne lähenemine: Kasutada maa, vee ja</p>	<p>LKS-s ei ole ökosüsteemset lähenemist otseselt põhimõttena</p>

⁶ IUCN juhendi lk 36

<p><i>eluslooduse tervikliku kaitse põhistrateegiana ökosüsteemset lähenemisviisi, mis toetab õiglast säästvat kasutamist ja kaitset ning hõlmab ka kultuurilisi ja vaimseid väärtusi.</i></p>	<p>sätetatud, ent selle kohaldamine ei ole ka välistatud. Kultuuriliste ja vaimsete väärtuste lugemine ökosüsteemse lähenemisviisi hulka ei ole õigusnormidega otseselt tagatud.</p>
<p>2.8. Maastikuline lähenemine: <i>Kasutada looduslike pühapaikade puhul maastikulist lähenemisviisi, mis tunnustab nende osa laiemas kultuurimaastikus, kaitsealade süsteemis, roheliste koridoride võrgustikus ja muus maakasutuses.</i></p>	<p>Maastike kaitse on Eestis reguleeritud läbi LKS-s sätestatud maastikukaitseala kaitse, lisaks tuleb PlanS (§ 6 lg 2 p 5, § 7 lg 3 p 7 ning § 8 lg 3 p 6) kohaselt määratleda planeeringutes väärtuslikud maastikud. Kuna maastiku mõistet ei ole kehtivates õigusnormides defineeritud, ei ole looduslike pühapaikade lugemine maastike hulka õigusnormidega otseselt tagatud.</p> <p>Praktikas on looduslike pühapaiku maastikena käsitletud nt looduskaitse arengukava aastani 2020 eelnõus, samuti maaelu arengukavas 2007-2013.</p>
<p>2.9. Arengukavade koostajate toetus: <i>Arengukavasid koostavad asutused on väljaspool paljusid kaitsealade süsteeme peamised maakasutuse planeerijad. Püüda saavutada nende ja teiste huvirühmade toetus looduslike pühapaikade tunnustamiseks suuremas maapiirkonnas.</i></p>	<p>Tegemist on pigem üldise suunise („püüda saavutada toetus“) kui konkreetse juhisega, mida õigusnormidega saaks reguleerida.</p> <p>Kultuuripärandiga arvestamise kohustus tekib arengukavade puhul läbi KSH menetluse, mille käigus tuleb hinnata muuhulgas ka mõju kultuuripärandile ja maastikele (KeHJS § 40 lg 4 p 6).</p>
<p>2.10. Kaitsealade liigid ja valitsemine: <i>Tunnustada looduslike pühapaikade leidumist kõikidele IUCN kategooriatele ja valitsemisvormidele vastavatel kaitsealadel; tunnistada, et kõiki pühapaiku, mis jäävad ametlikest kaitsealasüsteemidest välja, on võimalik tunnustada ja toetada erinevate õiguslike ja traditsiooniliste vahendite abil vastavalt eeskostjate soovile, sh kogukonna kaitsealadena.</i></p>	<p>Kehtiva LKS alusel ei ole pühapaikade tunnustamine kõigil kaitstavatel loodusobjektidel võimalik. Looduskaitsealad, hoiualad, kaitsealused liigid ja püsielupaigad on nende definitsioonist lähtuvalt seotud liigilise mitmekesisuse kaitsega piirangute seadmisel saab lähtuda vaid kaitse-eesmärgist. Iseäranis on pühapaikade tunnustamise võimalus piiratud hoiualadel, kuna need luuakse konkreetsete elupaikade või liikide kaitsmise eesmärgil.</p> <p>Kogukonna kaitseala mõistele vastab <u>osaliselt</u> LKS-s sätestatud</p>

	<p>kohaliku kaitse alla võetud loodusobjekti mõiste, mis võimaldab kohalikel omavalitsustel alasiid looduskaitse alla võtta.</p> <p>Vt mõlema selgituse osas lähemalt ka analüüsi p 2.2.1.</p>
<p>2.11. Rahvusvaheline mõõde: Tunnistada, et osa looduslikke pühapaiku ja neid pühaks pidavaid kultuure paikneb eri pool rahvusvahelist piiri ning osa neist võib paikneda olemasolevate või võimalike piiriüleste kaitsealade territooriumil või lähikonnas.</p>	<p>Piiriüleste kaitsealadega seonduvat ei ole Eesti siseriiklikus õiguses reguleeritud.</p>
<p>3. Soodustada huvirühmade nõusolekut, osalust, kaasatust ja koostööd</p>	
<p>3.1. Eelnev nõusolek: Tagada asjaomaste eestkostjate vaba ja teadlik eelnev nõusolek enne looduslike pühapaikade ühendamist uute ametlike kaitsealade ja kaitsealasüsteemidega ning pühapaiku mõjutavate kaitsekorralduspõhimõtete kavandamisel.</p>	<p>Vt meetme 1.4 rakendatavuse hinnangut.</p>
<p>3.2. Vabatahtlik osalus: Tagada, et riik või muud huvirühmad tegutsevad looduslike pühapaikade kaitse korraldamisel asjaomaste eestkostjate nõusolekul ja nende vabatahtlikul osalusel.</p>	<p>Suunise tekstist ja selgitusest jääb arusaamatuks, mis on selle täpsem sisu, st milles võib seisneda surve avaldamine eestkostjatele, mis nende vabatahtlikku osalust võiks takistada. Ilmselt on tegu pigem praktikale suunatud juhisega, mida õigusnormidega ei saa reguleerida.</p> <p>Eestkostjate nõusoleku osas vt meetme 1.4 rakendatavuse hinnangut.</p>
<p>3.3. Kaasamine: Teha kõik endast olenev, et täielikult kaasata looduslike pühapaikadega seotud otsuste tegemisse kõik asjaomased eestkostjad ja peamised huvirühmad, kaasa arvatud tõrjutud osapooled, ning määrata täpselt kindlaks</p>	<p>LKS näeb ette loodusobjektide kaitse alla võtmisel avatud menetluse. LKS § 9 lõike 3 kohaselt tuleb kaitse alla võtmise menetluse algatamise kohta avaldada teade ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded ning vähemalt ühes üleriigilise levikuga ajalehes ja kohalikus ajalehes (kohaliku</p>

<p><i>selliste otsuste, sealhulgas kõrgema ja riikliku tasandi poliitikaga seonduvate otsuste tegemise kord.</i></p>	<p>tasandi kaitse alla võtmise puhul tuleb teade avaldada vaid kohalikus ajalehes).</p> <p>Seega on huvigruppide kaasamine reguleeritud vaid avaliku teate avaldamise kaudu; puudub kohustus võimalike huvigruppide kindlakstegemiseks ning nende aktiivseks kaasamiseks haldusorgani poolt (vrld keskkonnamõtjude hindamise või planeerimismenetlusega, mille raames tuleb potentsiaalselt huvitatud isikud välja selgitada ja nad menetlusse kaasata).</p> <p>Kuna HMS regulatsioon eeldab, et kõik asjassepuutuvad huvid ja olulised asjaolud on välja selgitatud (HMS § 6 sätestab uurimisprintsipi, mille kohaselt haldusorgan on kohustatud välja selgitama menetletavas asjas olulise tähendusega asjaolud ja vajaduse korral koguma selleks tõendeid omal algatusel), siis peaks avalikkuse kaasamisel vajadusel LKS nõuetest kaugemale minema, ent see ei ole siiski otseselt tagatud.</p>
<p>3.4. Legitiimsus: <i>Tunnustada, et eri isikud ja rühmad on eri määral õigustatud osalema looduslike pühapaikadega seotud otsuste tegemisel.</i></p>	<p>Vt huvigruppide kaasamise osas meetme 3.3 hinnangut.</p> <p>HMS § 4 lg 2 kohaselt tuleb kaalutusotsuse tegemisel (milleks on ka kaitstava loodusobjekti kaitse alla võtmise otsus) arvestada olulisi asjaolusid ja kaaluda põhjendatud huve. Kaalumisel tuleb anda erinevatele huvidele ja asjaoludele õige kaal, vastasel korral on tegemist kaalutusveaga.⁷</p> <p>Erinevate isikute ja rühmade huvidele võib ja vajadusel peab haldusorgan andma kaalutusotsuse tegemisel erineva, nõ õige kaalu.</p>
<p>3.5. Vaidluste lahendamine: <i>Kasutada vajaduse korral</i></p>	<p>Kehtivad õigusnormid lepituse võimaluste kasutamist ei piira.</p>

⁷ Riigikohtu halduskolleegiumi otsus kohtuasjas nr 3-3-1-54-03

<p><i>vaidluste juhtimise, vahendamise ja laiendamise meetodeid, et suurendada traditsiooniliste eestkostjate ning hilisemate valdajate, loodusvarade kasutajate ja haldajate vastastikust mõistmist.</i></p>	<p>Tegemist on pigem praktikale suunatud juhisega.</p>
<p>4. Parandada teadmisi ja arusaamist looduslikest pühapaikadest</p>	
<p>4.1. Valdkondadevaheline lähenemine: Soodustada looduslike pühapaikade kaitse korraldamisel valdkondadevahelist ja terviklikku lähenemist, paludes näiteks kohalike vanemate, usuliste ja vaimsete juhtide, kohalike kogukondade, kaitsealade valitsejate, loodus- ja ühiskonnateadlaste, kunstnike, vabaühenduste ja erasektori abi.</p>	<p>Tegemist on pigem praktikale suunatud juhisega.</p>
<p>4.2. Tervikuuringud: Töötada välja terviklik bioloogiliste ja ühiskonnateaduslike uuringute programm, mille käigus uuritakse elustiku mitmekesisusega seotud väärtust ning hinnatakse nii looduslike pühapaikade kui ka ühiskonna, eriti pärimusliku käitumise osa elustiku mitmekesisuse kaitsel.</p>	<p>Tegemist on pigem praktikale suunatud juhisega.</p>
<p>4.3. Traditsioonilised teadmised: Vastavalt bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni artikli 8 punktile j austada, hoida ja säilitada kohalike ja põliskogukondade traditsioonilisi teadmisi, uuendusi ja tavasid, mis puudutavad looduslike pühapaiku.</p>	<p>Vaimse kultuuripärandi kaitset reguleerib vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioon, mille rakendamise kohta vt käesoleva töö p 3.2.</p>
<p>4.4. Sotsiaalsed võrgustikud: Hõlbustada looduslike pühapaikade traditsiooniliste eestkostjate, nende toetajate, kaitsealade valitsejate ning hilisemate valdajate ja kasutajate kohtumisi ja teabevahetust.</p>	<p>Tegemist on pigem praktikale suunatud juhisega.</p>

<p>4.5. Teabevahetus ja üldsuse teavitamine: Töötada välja abistavad teabevahetus-, õppe- ja teavitusprogrammid ning kohandada ja lõimida looduslike pühapaikade kaitset ja haldamist käsitlevate tegevuspõhimõtete ja õppematerjalide kavandamisel eri teadmises-, väljendus- ja väärtustamisviise.</p>	<p>Tegemist on pigem praktikale suunatud juhisega.</p>
<p>4.6. Inventuurid: Tingimusel, et selleks on eestkostjate vaba ja teadlik eelnev nõusolek, eelkõige ohuvaldiste paikade puhul, ning austades teatavatel juhtudel saladuse hoidmise vajadust, korraldada looduslike pühapaikade piirkondlikud, riiklikud ja rahvusvahelised inventuurid ning toetada asjakohase teabe sisestamist ÜRO maailma kaitsealade andmebaasi. Töötada välja piiratult levitatava teabe kaitsmise viisid.</p>	<p>Tegemist on pigem praktikale suunatud juhisega, õigusnormidega ei ole inventuuride läbiviimist reguleeritud.</p>
<p>4.7. Kultuuri uuenemine: Tunnustada looduslike pühapaikade osa kohaliku kultuuri ainelise ja vaimse pärandi, nende mitmekesiste avaldumisvormide ning põliste, kohalike ja maailmaausundite keskkonnaeetika säilitamisel ja elavdamisel.</p>	<p>Õigusnormides mingi väärtuse selgesõnalist tunnustamist Eesti õigus ei tunne, pigem saab seda teha strateegilistes dokumentides. Looduslike pühapaikade väärtuseid on Eesti arengukavades põhimõtteliselt tunnustatud (nt looduslike pühapaikade arengukava, Eesti maaelu arengukava 2007-2013).</p>
<p>4.8. Kultuuridevaheline suhtlus: Ergutada looduslike pühapaikade vahendusel kultuuridevahelist suhtlust, et arendada vastastikust mõistmist, lugupidamist, sallivust, leppimist ja rahu.</p>	<p>Tegemist on pigem praktikale suunatud juhisega.</p>
<p>5. Kaitsta looduslike pühapaiku, võimaldades samal ajal sobivat juurdepääsu ja kasutust</p>	
<p>5.1. Juurdepääs ja kasutamine: Kui looduslikud</p>	<p>Juurdepääs kaitstavatel loodusobjektidel asuvate looduslike</p>

<p><i>pühapaigad paiknevad ametlike kaitsealade piires, töötada välja sobivad tegevuspõhimõtted ja tavad, mis austavad traditsiooniliste eestkostjate juurdepääsuõigust ja kasutusviise.</i></p>	<p>pühapaikade juurde on tagatud LKS § 15 lõikes 1 sätestatud kohustusega, mille kohaselt kaitseala sihtkaitse- ja piiranguvööndis või hoiualal olevad või kaitstava looduse üksikobjekti juurde viivad teed ja rajad on päikesetõusust päikeseloojanguni avalikuks kasutamiseks ning nende olemasolu korral peab kinnisasja valdaja tagama nimetatud ajal inimeste juurdepääsu kaitstavale loodusobjektile.</p> <p>See säte võimaldab ligipääsu aga vaid teedel ja radadel ega taga ligipääsu looduslikule pühapaigale üle kaitsealal asuva eraomandis oleva kinnistu, millel teed või rajad puuduvad. Sel juhul kehtib vaid igaüheõigus tulenevalt asjaõiguseaduse § 142 lõikest 2, millest tulenevalt võib eraomandis oleval piiramata ja tähistamata kinnisasjal viibida päikesetõusust päikeseloojanguni (AÕS § 142 lg 1 sätestab aga selge keelu viibida sellisel kinnisasjal ilma omaniku loata juhul, kui kinnisasi on omaniku poolt piiratud või tähistatud).</p> <p>Riigimaal sellist piirangut pole ning viibimisõigus kehtib ööpäevaringselt.</p> <p><u>Eeltoodust tulenevalt on juurdepääs kaitstavatel loodusobjektidel asuvates pühapaikades tagatud osadel, ent mitte kõigil juhtudel. Samuti on juurdepääs eramaadel piiratud ajaliselt – päikesetõusust päikeseloojanguni.</u></p> <p>Võimalust looduslikud pühapaigad teatud ajaks sulgeda, et tagada neis toimuvate tseremooniate jaoks vajalik privaatsus, millele IUCN juhendis viidatakse (juhendi p 5.1), LKS regulatsioon ette ei näe.</p>
<p>5.2. Külastuskoormus: <i>Jälgida ja reguleerida külastuskoormust ning töötada välja tegevuspõhimõtted, eeskirjad, käitumisreeglid,</i></p>	<p>Otseseid õiguslikke meetmeid külastuskoormuse reguleerimiseks LKS-s ette nähtud ei ole; kaitse rangust on võimalik määratleda erinevate vööndite määramise kaudu.</p>

<p><i>abinõud ja tavad, mis on vajalikud seoses külastajate pääsuga looduslikesse pühapaikadesse, pöörates eraldi tähelepanu palverännakutega kaasnevale koormusele ja muudele kasutuse hooajalistele muutustele.</i></p>	<p>Külastuskoormust ja turistide suunamist aladel reguleeritakse pigem mitteõiguslike vahenditega (nt rabades laudteede ehitamine, matkarajad jmt).</p>
<p>5.3. Huvirühmade suhtlus ja vastastikune lugupidamine: <i>Ergutada asjaomaste vaimsete traditsioonide kandjate, kogukonnajuhtide ja puhkajatest kasutajaskonna pidevat suhtlust, et nii kaitsealade kaitse-eeskirjade abil kui ka erinevate kultuuriväärtuste austamist toetavate rahvaharidusprogrammide abil piirata looduslike pühapaikade ebasobivat kasutamist.</i></p>	<p>Tegemist on pigem praktikale suunatud juhisega.</p>
<p>5.4. Turism: <i>Hästi korraldatud, vastutustundlik turism võib olla kohalikele ja põliskogukondadele majandusliku kasu allikaks, kuid turismiga seotud tegevus peab olema kultuuriliselt sobiv, lugupidav ja eestkostjate kogukondade väärtusi järgiv. Võimaluse korral tuleb alati toetada turismiettevõtteid, mille omanikud või töötajad on pärit kohalikest või põliskogukondadest, tingimusel et nad tõendavad lugupidamist keskkonna ja kultuuri vastu.</i></p>	<p>Tegemist on pigem praktikale suunatud juhisega.</p>
<p>5.5. Otsustusõigus: <i>Tuleks jõuliselt pingutada selle nimel, et looduslike pühapaikade eestkostjad säilitaksid õiguse otsustada turismi ja muu tegevuse üle sellistes paikades ning loodaks mehhanismid kaitsealade kaitsekorralduskavadest tuleneva majandusliku ja muu kahjuliku koormuse kontrollimiseks ja korvamiseks.</i></p>	<p>Sellise otsustusõiguse andmise võimalust kehtivates õigusnormides ei ole.</p>

<p>5.6. Kultuuriline kasutamine: Ei tohiks kehtestada ebavajalikke piiranguid looduslikest pühapaikadest kultuuriliselt oluliste loomade või taimede ettevaatlikule kogumisele või nende kasutamisele, kuid tuleks tagada, et nende kasutamine on säästev. Otsused peaksid põhinema varude ühisel hindamisel ja olema üksmeelsed.</p>	<p>Kaitstavatel loodusobjektidel toimub piirangute kehtestamine läbi kaitse-eeskirja või need tulenevad otse seadusest. Piirangud määratakse võõndite kaupa, kusjuures LKS ei näe ette võimalust diferentseerida teatud taimede või loomade kasutamist. Erisätteid kultuuriliselt oluliste loomade või taimede kogumisele või kasutamisele LKS kaitse-eeskirjas kehtestada ei võimalda. Võimalik on nt marjade ja seente korjamise lubamine sihtkaitsevööndis, kus see on muidu eelduslikult keelatud (LKS § 30 lg 2 p 2 ning § 30 lg 4 p 3).</p> <p>Otsused piirangute kohta langetatakse kaitse alla võtmisel, mis toimub läbi avatud menetluse ning mille käigus tuleb kaaluda erinevaid huve ja olulisi asjaolusid.</p> <p>Seega on soovitusete täitmine teatud osas võimalik, teatud osas aga mitte.</p>
<p>5.7. Kaitse: Tugevdada looduslike pühapaikade kaitset, tehes kindlaks liigse kasutamise, saasteallikad, loodusõnnetused ning kliimamuutuse mõjud ja muud inimtekkelised ohud, nagu vandalism ja vargused, ning neid ohte uurides, ennetades ja leevendades. Koostada ettenägematute looduslike ja inimtekkeliste kahjustustega toimetuleku kavad.</p>	<p>Selliste riskide kaalumist pühapaikade kaitseks ei ole õigusnormides otseselt ette nähtud. Riske on võimalik hinnata ning vastavaid meetmeid seada kaitsekorralduskavas (LKS § 25 lg 1 p 1 ja 2), kui pühapaik on loetud osaks kaitstaval loodusobjektidel kaitstavatest väärtustest.</p>
<p>5.8. Rüvetamine ja pühaduse taastamine: Võtta kasutusele abinõud looduslike pühapaikade tahtmatu või tahtliku rüvetamise vastu ning vajaduse korral toetada kahjustatud paikade ja nende pühaduse taastamist.</p>	<p>Soovitusete ei ole selgitatud, milles võivad seisneda rüvetamise vastu rakendatavad abinõud. Eesti õiguses on kehtestatud teatud õigusnormid, mille kaudu peaks olema võimalik kultuuripärandi kahjustumist vältida (eelkõige keskkonnamõju hindamine, vt käesoleva töö p 2.4).</p> <p>Kogu ulatuses kehtivad õigusnormid pühapaikade väärtuste kahjustamist ei taga. Vt ka töö p 2.1.4.1 (muinsuskaitse)</p>

	piirangud), 2.2.3.1 (looduskaitsetised piirangud) ning 3.4.3 (usuvabaduse tagamine).
5.9. Arendussurve: Kohaldada looduslike pühapaiku mõjutavatele arenduskavadele keskkonna- ja sotsiaalse mõju tervikliku hindamise menetlusi ning toetada kohalike ja põliskogukondade maa puhul arendustegevuse mõju vähendamiseks bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni Akwe: Koni suuniste kohaldamist.	Kavandatavale tegevusele viiakse läbi KMH või KSH teatud tegevuste puhul, mis ületavad KeHJS-s või selle alusel sätestatud künnisväärtuse. Määravaks pole seejuures mõjutatav ala, vaid mõjutav tegevus. Kui tegevus ei ole olulise keskkonnamõjuga tegevuste nimekirjas, siis peab loa andja andma eelhinnangu mh selle kohta, kas tegevus mõjutab ajaloo-, kultuuri- või arheoloogilise väärtusega ala või kultuuripärandit (KeHJS § 6 lg 3 p 1, § 33 lg 5 p 4). KMH ja KSH käigus hinnatakse kavandatava tegevuse mõju ka kultuuripärandile (KeHJS § 4, § 5, § 20 lg 1 p 6, § 40 lg 4 p 6). Vt selles osas lähemalt töö p 2.4.
5.10. Rahastamine: Kui see on asjakohane, pöörata vajalikku tähelepanu looduslike pühapaikade haldamise ja kaitse sobivale rahastamisele ning töötada välja tulu saamise ja jaotamise mehhanismid, mis järgivad selguse, eetika, õigluse ja säästvuse põhimõtteid. Tunnistada, et paljudes maailma osades on vaesus looduslike pühapaikade kahjustamise põhjus.	Tegemist on pigem praktikale suunatud juhiseiga.
6. Austada asjakohases riiklikus poliitikaraamistikus looduslike pühapaikade eestkostjate õigusi	
6.1. Institutsioonide analüüs: Õppida tundma looduslike pühapaikade hoidmise traditsioonilist korraldust ning võimaldada ja soodustada selle jätkumist. Võtta vajalikud abinõud selleks, et looduslikud pühapaigad, millel parajasti eestkostjaid ei ole, saaksid siiski haldajad, näiteks	Tegemist on pigem praktikale suunatud juhiseiga.

<p><i>pärandikaitse ühingud.</i></p>	
<p>6.2. Õiguslik kaitse: <i>Toetada õiguslikke, poliitilisi ja halduslikke muudatusi, mis vähendavad inimtekkelisi ja looduslikke ohte looduslikele pühapaikadele, eriti sellistele, mida ei kaitse riiklikud kaitsealad ega muud planeeringuraamistikud.</i></p>	<p>Tegemist on pigem üldise suunisega, suunatud pigem vastavasisulise poliitika/strateegia väljatöötamisele ja rakendamisele. Selle soovitusel täitmine on praktikas põhimõtteliselt lahendatud looduslike pühapaikade arengukava kaudu.</p>
<p>6.3. Õigustepõhine lähenemisviis: <i>Kasutada looduslike pühapaikade haldamisel õigustepõhist lähenemisviisi, mis austab peamisi inimõigusi, õigust usuvabadusele ja usutalituste täitmise vabadusele ning vastavalt õigust eneseteostusele, omavalitsusele ja enesemääramisele.</i></p>	<p>Kaalutusotsuste tegemisel tuleb HMS § 4 lõikest 2 ning PS § 40 lõigetest 1 ja 3 alati kaaluda ka usuvabaduse tagamise vajadust (kui tegemist on otsusega, mis võib usuvabaduse kaitsmise vajadusega seostuda).</p>
<p>6.4. Kinnitada eeskostjate õigusi: <i>Toetada kaitstavate alade üldises riiklikus raamistikus eeskostjate õigust autonoomselt valitseda ja hallata oma pühapaiku ning hoida neid vastanduvate valitsevate väärtuste pealesurumise eest.</i></p>	<p>Kaitstavate loodusobjektide valitsemise ja haldamise üleandmise võimalust kehtivad õigusnormid ette ei näe, seega ei ole seda soovitusel Eesti õigusnormide kohaselt võimalik täita.</p>
<p>6.5. Valdusõigus: <i>Kui looduslikud pühapaigad on ühendatud riiklike või erakaitsealadega nende eeskostjate valdusõigust mõjutanud viisil, uurida võimalusi selliste õiguste üleandmiseks ja pikaajalise valdusõiguse tagamiseks.</i></p>	<p>Eesti õiguses selline valdusõiguse üleandmise võimalus puudub. Juhendis antud soovitus on sellisel kujul ilmselt suunatud teistsuguse õigussüsteemiga riikidele (seda kinnitavad näited, millele juhise selgituses on viidatud (IUCN juhendi lk 69).</p>